

De Internationale Stedelijke Arbitrages in de Middeleeuwen

N^o I. BESCHOUWINGEN OVER DE GESCHIEDSCHRIJVING VAN HET VOLKENRECHT DER MIDDELEEUWEN

De historiographie van het volkenrecht bevat een wezenlijke moeilijkheid, die de onmiddellijke konsekwentie uitmaakt van haar studie-object.

De ontleding der geschiedkundige gegevens moet gebeuren vanuit de gezichtshoek van de internationalist en op zichzelf vergt dit reeds een soort juridische specialisatie. Tevens is de rechtskundige verplicht zich de denkmethode van de historicus eigen te maken. Hij moet echter niet alleen leren werken naar de normen der historische critiek, hij moet ook in de eerste plaats voor zichzelf een degelijke kennis verwerven der geschiedkundige bronnen. Hij moet weten waar hij, met enige kans van slagen, zijn materiaal misschien zal vinden. Wie de hoop koestert zich op dit wetenschappelijk en nog vrijwel braakliggend terrein te begeven, moet zich bewust zijn dat van hem een juridische specialisatie wordt gevergd en dat hij tevens de jarenlange vorming van de geschiedkundige moet verkrijgen.

Wij hebben deze beschouwing niet verricht om een evidentie te bevestigen. Wij menen echter, dat het complex karakter van deze wetenschap misschien wel de onmiddellijke oorzaak kan zijn van het feit, dat de beschrijving van heel wat lotgevallen van het volkenrecht nog geen plaats hebben verworven in de geschiedschrijving.

Nauwkeuriger beschouwd, stellen wij vast, dat de historiographie van het internationaal publiek recht slechts begonnen is op het einde der achttiende eeuw. Het eerste werk, dat dit gegeven behandelt als een zelfstandig studievoorwerp, dateert van 1785.

Von Ompteda krijgt de eer als eerste gerangschikt te worden in de rij der pioniers¹. Deze eerbiedsbetuiging is nog uitzonderlijk milddadig, wanneer men bedenkt, dat zijn werk eerder de indruk wekt een soort chronologische bibliographie te zijn, waarbij vrij dikwijls de evolutionistische lijnen verloren gaan.

Wij achten het niet passend hier over te gaan tot een opsomming van auteurs. Wij willen onze bewering alleen maar wat meer opheldering bijbrengen bij middel van een steekproef. Als duidelijk voor-

---

(1) D.H.L. VON OMPTEDE: *Literatur des gesammten sowohl natürlichen wie positiven Völkerrechts*, Regensburg, 1785.

beeld zouden wij de volgende mening kunnen vooropstellen. Volgens A. Nussbaum, zou het aantal werken, die in de twintigste eeuw werden geschreven en die als handleiding voor de geschiedenis van het volkenrecht dienstbaar kunnen zijn, de drie niet overschrijden². Wij delen niet volledig zijn mening³, doch wat er ook van zij, het blijft onbetwistbaar, dat men ook in de twintigste eeuw slechts bij uitzondering een wetenschappelijk vorser ontmoet, die zijn opzoekingen in deze richting heeft uitgestuurd.

Wijzelf hebben zeker niet de bedoeling ons volledig te wagen in de ontleding van dit ingewikkeld en complex gegeven maar de idee, die wij willen ontwikkelen in deze uiteenzetting zou misschien als gedurfd voorkomen, indien wij niet bij voorbaat hadden aangeduid hoe jong en hoe weinig beoefend de geschiedenis van het volkenrecht nog is. Wanneer wij in dit opzicht de besluiten nagaan van het laatste uitgegeven handboek van volkenrecht, komen wij tot de vaststelling, dat nog steeds wordt aangeleerd, dat er theoretisch noch praktisch een uitgebreid volkenrecht bestond in de Middeleeuwen. Meer nog, er was «no need for a law of nations», schrijft Lauterpacht⁴.

Deze auteur geeft wel toe, dat de handelssteden een zekere praktijk hadden van arbitrale rechtspraak, doch veel belang schijnt hij daar niet aan te hechten. Hij vermeldt dit feit alleen maar om aan te tonen, dat deze scheidsgerechten misschien wel een factor konden geweest zijn in de ontwikkeling van het volkenrecht.

De opgang van het internationaal publiek recht zelf plaatst hij slechts in de loop der zestiende eeuw⁵. «Grosso modo» genomen, moet deze opvatting als klassiek worden aanzien⁶. Deze stelling wordt nog enigszins bevestigd door het overzicht der verschillende rechtskundige strekkingen en scholen, die in het verleden de concepten van de volkenrechtstheorie hebben geschapen. Ofschoon men soms wel het tegendeel heeft beweerd, kan er toch niet ernstig aan getwijfeld worden, dat het volkenrecht zijn eerste moderne wetenschappelijke vorm heeft verkregen in het werk van Hugo de Groot⁷. De basis van het internationaal positivisme werd gelegd in deze periode en wat vroeger

(2) A. NUSSBAUM: *A Concise History of the Law of Nations*, New York, 1947, p. 293. De drie aangegeven werken zijn: Wegner's *Geschichte des Völkerrechts*, 1936; Butler & Maccoby's *Development of International Law*, 1928; Redslob, *Histoire des grands principes du droit des gens*, 1923.

(3) Wij wensen ook nog het werk te vermelden van P. VINOGRADOFF, *Historical Types of International Law*, Leyde, 1923 en het „œuvre" van C. VAN VOLLENHOVEN, in *Verspreide geschriften*, Haarlem-Den Haag, 1934 en voornamelijk *De Drie Treden van het Volkenrecht*, Den Haag, 1918.

(4) H. LAUTERPACHT, *uitgave van L. Oppenheims International Law*, London, New York, Toronto, 1948, dl. I, p. 73 en vlg.

(5) H. LAUTERPACHT: *op. cit.*, p. 76.

(6) A. NUSSBAUM: *op. cit.*, p. 23 en vlg.

(7) Synthetisch overzicht; E. VAN BOGAERT, *Het verdringen der Soevereiniteit*, Rechtskundig Weekblad, 16 Januari 1949, p. 160 en vlg., contra J.B. SCOR, *The Spanish Origin of International Law*, London-Oxford, 1934 *passim*.

kwam was veel meer een wijsgerig « prelude », dat principieel vreemd bleef aan het positief recht.

Op het eerste zicht zou het vanzelfsprekend kunnen blijken, dat het volkenrecht zijn ontplooiing gelijktijdig heeft beleefd met zijn doctrinaire vestiging. De positieve rechtsnormen zouden in dit geval in nauwkeurigheid en aantal hebben bijgewonnen sedert de Renaissance. Meer nog, het onderzoek der Middeleeuwse doctrine levert weinig of niets op. Wanneer wij bv. het laatste werk nagaan van Prof. Sassen, die zeker niet van antipathie tegen de Middeleeuwen kan verdacht worden en die zijn verhandeling zeer breed heeft opgevat, dan merken wij op, dat hij op dat gebied feitelijk niets heeft aan te geven⁸. Moesten wij nog aanleunen bij de algemene rechtsleer der vorige eeuw, dan zouden wij trouwens uitgaan van een logische uitwinning der normen van het recht en fataal tot een synchronisme tussen rechtsleer en rechtspraktijk besluiten⁹.

Tijdens de laatste decennia is men in de algemene rechtsleer en in de rechtssociologie tot andere opvattingen gekomen. Men heeft op het recht de visie verworven, die men sociologisch heeft op andere verschijnselen. Als dusdanig heeft men het recht even goed wetenschappelijk leren waarnemen in zijn logische als in zijn vaak onlogische evoluties. Antinomiën tussen rechtsleer en rechtspraktijk zijn voor de wetenschap geen abnormale verschijnselen meer¹⁰. Wij hebben helemaal niet het inzicht de rechtscheppende waarde der doctrines te verminderen of te ontkennen. Wij hebben al evenmin het idee opgevat de sterke ontwikkelingsgang van het volkenrecht sedert de Renaissance in twijfel te trekken. Rechtssociologisch gezien is het echter toch wel mogelijk, dat naast een weinig ontwikkelde rechtsleer, de rechtspraktijk heel wat belangrijke normen had uitgebouwd. Zelfs Lauterpacht wijst op sporadische vormen van internationaal publiek recht. Op de keper beschouwd is geheel het verschil tussen het middeleeuwse volkenrecht en dat van later een kwestie van min of meer.

Wanneer men zich nu minder aan het zoëven aangeduid evident synchronisme gaat houden en meer inductief wil te werk gaan, kan men zelfs tot een veronderstelling komen, die de minderwaardigheid der Middeleeuwen op dat gebied zeer sterk zou kunnen verminderen. Juist daarvoor schijnen enkele geschiedkundige documenten uit onze streken van zeer groot belang te zijn.

Wij verrechtvaardigen dan ook deze enigszins langdurige inleiding door de noodzakelijkheid om op de algemene betekenis te wijzen van dit onderwerp.

(8) F. SASSEN: *De Wijsbegeerte der Middeleeuwen in de Nederlanden*, Lochem, 1948, p. 100 en vlg.

(9) J. BONNECASE: *La notion du droit en France au XIXe siècle*, Paris, 1919, passim.

(10) J. P. HABSABERT: *Théorie générale du droit*, Bruxelles, 1948, p. 130.

Nº II DE VORSTELIJKE SCHEIDSGERECHTEN DER MIDDELEEUWEN.

De geschillen tussen de vorstendommen werden in de Middeleeuwen niet altijd bij middel van oorlogstoestanden beslecht. Het is geen onbekend feit, dat meer dan eens een arbitrale rechtspraak de knoop der politieke verwickelingen kwam doorhakken. Deze scheidsgerechten zijn trouwens niet onbeschreven gebleven. Wij beperken onze opsomming tot enkele voorbeelden uit de volksrechtelijke literatuur.

Bepaalde beschikkingen van het verdrag van Montebello van 15 April 1175 wijzen reeds op arbitrale regelingen, die werden voorzien tussen de Keizer en de Liga. Er zou een commissie worden samengesteld van zes scheidsrechters. Beide partijen zouden er respectievelijk drie aanduiden. Het magistraat van Cremona zou optreden als sub-arbiter ¹¹.

In het jaar 1176 werd door de koning van Aragon en de koning van Navarra een vergelijk afgesloten, waarbij werd beslist, dat een reeds lang bestaand conflict zou onderworpen worden aan het oordeel van de koning van Engeland. Zijn mening zou echter het karakter bezitten van een definitieve beslissing, waaraan beide partijen zich moesten onderwerpen. Tot zekerheidsstelling van de uitvoering der eventuele veroordeling zouden beide partijen vier kastelen in pand geven ¹². Op 25 September 1177 wordt een verdrag afgesloten tussen Lodewijk VII van Frankrijk en Hendrik II van Engeland. De twee koningen verplichtten zich wederzijds hun geschillen aangaande Auvergne en andere feodale bezittingen te laten beslechten door een commissie die zou samengesteld zijn uit zes bisschoppen en zes baronnen ¹³.

Op 23 Januari van het jaar 1264 verleende de Heilige Lodewijk een scheidrechtelijke sententie betreffende het conflict tussen Hendrik III van Engeland en Simon de Montfort, aanvoerder van de Engelse aristocratische partij ¹⁴.

In 1276 arbitreert Karel van Anjou, koning van Napels, de grensgeschillen, die ontstaan waren tussen de koning van Hongarije en de koning van Bohemië ¹⁵.

Op 3 Juli 1285 spreekt Magnus, koning van Zweden een sententie uit betreffende een betwisting tussen de koning van Noorwegen en de steden van de Hansa ¹⁶.

(11) E. NIJS: *Les origines du droit international*, Bruxelles-Paris, 1894. p. 52 en vlg.

(12) E. NIJS: *op. cit.*

(13) E. NIJS: *op. cit.*

(14) E. NIJS: *op. cit.*

(15) A. MERINGHAC: *Traité théorique et pratique de l'arbitrage international*, Paris, 1895, p. 34.

(16) M. VON TAUBE; *Les origines de l'arbitrage international*, *Recueil des Cours de l'Académie de Droit International*, d. 42, 1932, p. 109.

Op 27 Juni 1298 arbitreert Paus Bonifacius VIII een geschil tussen Philips de Schone en Eduard I van Engeland¹⁷.

De 20 November van het jaar 1368 werd een overeenkomst gesloten tussen de koning van Aragon en Hendrik van Castilië, waarbij de beslissing werd getroffen, dat de koning van Frankrijk als scheidsrechter zou fungeren, om aan hun vijandelijkheden een uiteindelijke oplossing te brengen¹⁸.

Men zou echter op grond van dergelijke arbitrage-praktijk maar moeilijk tot het bestaan kunnen besluiten van een uitgebreide arbitrale rechtspraak. Tegenover de vele afrekeningen, die toentertijd «*manu militari*» gebeurden, is deze rechtspleging vanuit kwantitatief standpunt een uitzondering te noemen. Kwalitatief beschouwd, hebben deze beslissingen van vorst tot vorst eerder een politiek karakter. Hun inhoud schijnt niet veel elementen te bevatten over een ontwikkeld normensysteem. Zij blijken slechts weinig of geen rechtsverwezenlijking te volbrengen op het terrein der internationale betrekkingen.

De rechtsgeschiedenis heeft op grond van deze vorstelijke regelingen tot nu toe nog niet kunnen besluiten, dat er in de Middeleeuwen een degelijk uitgewerkte en veelvuldige arbitrale procedure bestond¹⁹.

N° III HET PARALLELISME DER STEDELIJKE SCHEIDSGERECHTEN.

Naast deze soort vredelievende oplossingen, waarbij de betrokken partijen de rechtspersoonlijkheid van een vorst bezitten, zijn er ook andere gevonden, waaraan men in de huidige stand der rechtsliteratuur meer aandacht moet besteden.

Prof. A. Nussbaum vermeldt het feit, dat in de Middeleeuwse betrekkingen tussen de steden een zekere gewoonte tot arbitren bestond. Hij schijnt er meer belang aan te hechten, dan aan de vorstelijke arbitrages, doch hij blijkt toch ook niet hoog op te lopen met deze verschijningsvorm der scheidsgerechten²⁰.

Juist hier raakt men naar onze mening aan een critisch punt in de rechtsgeschiedenis. Laat staan, dat de volkenrechtswetenschap 16^e-eeuws is, doch dit belet nog niet, dat er een zekere ontwikkelde vorm van volkenrecht mogelijk is, die uit gewoonterechten zou ontstaan zijn. De inductieve onderzoeken zijn over dit gegeven nog zeer gering maar de enkele rechtsinstellingen, die reeds werden opgedolven wijzen aan, dat het resultaat der opzoeken wel de moeite waard zou kunnen zijn.

In dit verband valt de studie te vermelden van M. von Taube, oud-professor aan de universiteit van St Petersburg. Deze auteur, die na

(17) E. NIJS : *op. cit.*

(18) J. DUMONT : *Corps universel diplomatique du droit des gens*, d. II, Amsterdam, 1726, n° 67.

(19) A. NUSSBAUM : *op. cit.*, p. 27.

(20) A. NUSSBAUM : *op. cit.*, p. 27 en vlg.

de eerste wereldoorlog een zeer gezaghebbend figuur was in de midde- der rechtsgeschiedenis te Parijs, geeft vrij dikwijls de indruk een eigenaardige sympathie te bezitten voor feodale instellingen. Naar zijn mening waren de arbitrages aan de orde van de dag in het middeleeuwse West-Europa. Oost-Europa is op dit punt in een erbarmelijke achterlijkheid gebleven. De West-Europese scheids- gerechten, die hij daarbij op het oog heeft, zijn niet de stedelijke maar wel de vorstelijke. Hij beperkt zich daarbij echter tot een opsom- ming van voorbeelden, die wat groter in aantal is dan de onze. Een juridische ontleding geeft hij niet. Hij laat ons derhalve volledig in het duister aangaande het antwoord op de belangrijkste vraag, dat ons al of niet de overtuiging moet brengen of deze arbitrages wel degelijk de weergave zijn van een ontwikkeld rechtssysteem.

Voor Oost-Europa beperkt hij zich eveneens tot een loutere affir- matie en steunt hij zijn pessimisme op niets anders dan het feit, dat hij slechts twee gevallen heeft aangetroffen in zijn historisch onder- zoek. Dit negativisme schijnt ons echter toch vatbaar voor een ern- stige critiek. Misschien is zijn besluit de weergave van de historische werkelijkheid maar wij moeten toch opmerken, dat hij ons niet eens meedeelt welke geschiedkundige bronnen hij heeft onderzocht. Wan- neer men een dergelijke stelling verdedigt voor een internationale academie, moet men toch overgaan tot een opsomming van bronnen die men heeft nagezien en waarvan het onderzoek negatief was. Deze wetenschappelijke verantwoording geeft hij ons echter niet. De twee Russische gevallen komen ons zelfs zeer belangrijk voor. In 1203 ondernam prins Romaan van Halitch een serie krijgstochten waar- van de einduitslag de onderwerping met zich bracht van het groot- hertogdom Kiev. Om voor deze nieuwe staat een degelijke internatio- nale rechtsorde te verwezenlijken, stuurde hij een rondschriven naar de voornaamste Russische prinses, om ze uit te nodigen samen met hem te Kiev een statuut uit te werken van een internationaal hof van arbitrage. Deze prins is echter gestorven vóór hij zijn origineel plan kon uitwerken ²¹.

Voorlopig willen wij over dit geval niet veel uitwijden. Wij doen alleen maar de belangrijke vaststelling, dat de idee van een hof voor internationale justitie niet uitsluitend 19^e eeuws is. Op dit punt betekent de akte van Romaan van Halitch reeds heel wat. In 1229 greep echter een andere belangrijke gebeurtenis plaats. In dit jaar werd een verdrag afgesloten tussen prins Motislaw van Smo- lensk enerzijds en Riga en Gotland anderszijds. Uit de akte valt op te maken, dat deze laatste cocontractanten zijn opgetreden in naam van al de kuststeden, die belangen hadden in de handelsbetrekkingen in de Baltische zee. Het verdrag was in hoofdzaak bedoeld als een handelsovereenkomst. Het artikel 24 voorzag echter een onderwer- ping aan de uitspraken der scheidsrechters, die de gebeurlijke geschil-

---

(21) M. VON TAUBE: *op. cit.*, p. 70 e vlg.

len zouden arbitrerem, wanneer deze zouden oprijzen in de uitvoering van de handelsbetrekkingen ²².

Wij wensden nu deze twee gevallen van uit een andere gezichtshoek te ontleden, dan M. von Taube en wij menen, dat er heel wat andere beschouwingen kunnen aan vastgeknoopt worden. Hij neemt aan, dat er soms wel een soort primitieve arbitrage moet bestaan hebben, doch die is dan zo primair geweest, dat men ze niet eens als dusdanig kan bestempelen, beweert hij ²³. Deze twee akten blijven voor hem de enige sporen der arbitrale rechtspraak in Oost-Europa. Wij menen echter, dat een andere vraag kan gesteld worden. Wanneer prins Romaan van Halitch de idee kreeg, een permanent hof van arbitrage in te richten, dan is dit feit op twee verschillende wijzen te interpreteren. Deze vorst kan een zeer geniale ingeving gehad hebben en dan is het belang van deze soort rechtsvordering uitsluitend aan zijn vindingrijkheid te danken. Het is echter ook mogelijk, dat zijn idee de weergave was van een reeds zeer gekend middel van procederen. Meer nog, wij menen, dat het eerder als abnormaal zou moeten aanzien worden, dat de idee van een permanent hof zou ontstaan, indien er geen voorafgaandelijk gevestigde praktijk was geweest. Von Taube bewijst zijn negativisme niet. Onze veronderstelling is ook niet meer dan een mogelijkheid. Wij menen echter, dat onze hypothese een veel grotere graad van waarschijnlijkheid bezit en meer overeenkomt met een normale ontwikkelingsgang.

Wij geloven trouwens, dat onze opvatting nog gestaafd wordt door de rechtskundige ontleding van deze twee bescheiden.

Het eerste bevat onmiskenbaar een voorstel tot een serie arbitrages. Deze laatste vloeien op evidente wijze voort uit de overeenkomst, die door Romaan van Halitch wordt bedoeld. Een dergelijke voorafgaandelijke overeenkomst is nu nog in onze moderne rechtsvordering bekend onder vorm van een compromis.

Wanneer wij nu de tweede akte onder ogenschouw nemen, stellen wij vast, dat het verdrag in hoofddeorde een commercieel rechtsobject heeft. In deze omstandigheden is het niet als een compromis te kwalificeren. Er worden echter in bijkomende orde arbitrale regelingen ingesteld. Juridisch is het duidelijk een « accessorium » van de hoofdverbintenis en ook deze vorm van arbitrale vestiging is nog voorzien in het modern procesrecht onder de benaming van *compromissoire clause*. Nog niet zo lang geleden werd door het hof van beroep te Gent een duidelijke formulering gegeven van deze twee soorten overeenkomsten en de diagnose, die daarbij werd gesteld dekt volkomen de twee soorten verdragen, die wij hier bespreken; « *A la différence du compromis, qui est un contrat indépendant, zegt het hof, la clause compromissoire se présente comme une clause particulière d'un contrat ayant un objet principal différent. C'est un contrat accessoire* (Gand, 6 mai 1922, *Jurisprudence commerciale de Bruxelles*, 1922, p. 275).

(22) M. VON TAUBE: *op. cit.*, p. 72.

(23) M. VON TAUBE: *op. cit.*, p. 69.

Wanneer wij nu de vergelijking tussen deze oud-Russische overeenkomsten en het moderne nationaal en internationaal arbitrage-recht doorvoeren, stellen wij vast, dat ook nu alleen maar de twee vernoemde vormen bestaan van arbitrale genese²⁴. Synoptisch beschouwd zijn de twee geschiedkundige bescheiden de weergave van de twee enige wijzen, waarop nu nog een scheidgerecht ontstaat.

Wij menen op grond van deze waarnemingen te mogen besluiten, dat het wellicht een al te groot toeval zou geweest zijn, moesten nu juist de enige twee overeenkomsten, die vroeger in Rusland werden afgesloten, volledig de enige bestaansvormen van de hedendaagse arbitrage weergeven. De hypothese, dat toen ter tijd, in deze streken een gevestigde praktijk bestond, wordt nog waarschijnlijker. Wij denken dan ook, dat een verder doorgedreven inductief onderzoek ten zeerste gewenst is. De sfeer van de Baltische zee schijnt niet de enige geweest te zijn waar dergelijke gewoonten konden bestaan. Een twintigtal jaren geleden werd een zeer belangrijk onderzoek ingesteld naar de rechten, die op dit gebied gevestigd konden zijn in het bekken van de Middellandse zee, Men is tot de vaststelling gekomen, dat een dergelijke praktijk bestond in de handelscentra van Noord-Italië. Ofschoon de studie, die daaromtrent gebeurde nog ver van volledig is, valt toch reeds het feit te weerhouden, dat deze maal de arbitragepraktijk niet meer tot de veronderstellingen behoort. Wij danken deze wetenschappelijke gegevens aan het werk van Ph. S. Frey²⁵. Dank zij zijn onderzoekingen verkeert men voor Noord-Italië niet meer in het hypothetische zoals voor het Noorden van Rusland en de Baltische zee. In het raam van dit betoog, wensden wij geen verdere beschouwingen meer vast te knopen aan de rechtsgeschiedenis van Noord-Italië. Wij vergenoegen ons met het vaststellen van het resultaat.

De Baltische en Noord-Italiaanse rechtssferen vertonen nu twee gemeenschappelijke kenmerken. In de eerste was een arbitragepraktijk zeer waarschijnlijk, in de tweede was dat een feit. Geographisch zijn beide streken handelscentra. Dit phenomeen, dat men een «parallelisme in de middeleeuwse arbitrage» zou kunnen noemen, brengt ons tot een andere overweging. Naar onze mening stelt zich de vraag of de parallelen niet verder kunnen doorgetrokken worden langs de handelscentra van West-Europa. De mogelijkheid laat zich eveneens veronderstellen voor onze gewesten. De aanvang van een onderzoek in deze richting schijnt ons in ieder geval gewettigd te zijn. Kon dit eventueel bevestigd worden, dan zou het een stap vooruit betekenen op het gebied der internationale rechtsgeschiedenis. Misschien zou het zelfs enig resultaat kunnen afwerpen voor de algemene rechtsleer of de rechtssociologie.

(24) A. BERNHARD: *L'arbitrage volontaire en droit privé*, Bruxelles-Paris, 1937, p. 85-86.

C.M. BISHOP: *International Arbitral Procedure*, Baltimore, 1930, p. 31.

(25) PH. S. FREY: *Das öffentlich-rechtliche Scheidsgerecht in Oberitalien im XII und XIII Jahrhundert*, Lucerne, 1928, passim.

In samenhang met deze gedachtengang vermelden wij enkele vaststellingen, die wij konden maken.

N° IV ARBITRAGES IN VLAANDEREN.

Wanneer wij enige verzamelingen van geschiedkundige bronnen nagaan, kunnen wij bemerken, dat ook hier het scheidsgerecht geen onbekende wijze van rechtsvordering was. Men krijgt wel degelijk de indruk, dat ook in onze streken men meer dan eens naar dit middel heeft gegrepen om een litigieuze aangelegenheid op te lossen.

Het doorwerken van de « Cartulaire de Louis de Male » levert ons enkele belangrijke voorbeelden op.

In het midden van de veertiende eeuw bestond een twist tussen het land van Waas en de stad Ruppelmonde, aangaande een jurisdictionele bevoegdheid. Beide partijen kozen de graaf van Vlaanderen als scheidsrechter en op 15 October 1350 verleende deze een sententie²⁶.

Op 14 Maart 1352 verleent Lodewijk van Male eveneens een sententie betreffende een geschil tussen de stad Douai en de abt van Enname. Beide hadden een onenigheid aangaande zekere toltarieven²⁷. Op 30 Augustus fungeerde de graaf nogmaals als scheidsrechter in een geschil over toltarieven tussen de stad Dendermonde en de stad Ruppelmonde²⁸.

In de loop van de maand November 1352 spreekt hij een vonnis uit in zake strafprocedures tussen de stad Ieperen en de gravin van Namen²⁹.

Op 26 September 1358 arbitreert hij een geding over de uitvoer van laken tussen Eecloo en Lembeke³⁰.

Deze rechtsplegingen hebben echter nog geen internationaal karakter, doch zij wijzen reeds op het bestaan van deze rechtsinstelling en op haar aanwending in tamelijk grote mate.

Ook op internationaal gebied heeft Lodewijk van Male een rechtspraak gehad. Op 1 October 1352 vonniste hij een betwisting tussen de stad Nieuwpoort en Lombardië, die liep over de wederrechtelijke aanhouding van een inwoner van Nieuwpoort, door de baljuw van Lombardië en die gebeurde was op een Lombardisch schip³¹.

Deze akten hebben echter een zeker nadeel. Zij zijn niet erg duidelijk waar het de conventionaliteit van de rechtspleging betreft en daardoor is er naar onze mening niet zeer veel af te leiden over het arbitrage-recht zelf van die tijd.

(26) T. DE LIMBURG-STIRUM : *Cartulaire de Louis de Male*, Brugge, 1901, dl. II, p. 280.

(27) T. DE LIMBURG-STIRUM : *op. cit.*, p. 305.

(28) T. DE LIMBURG-STIRUM : *op. cit.*, p. 312-313.

(29) T. DE LIMBURG-STIRUM : *op. cit.*, p. 318.

(30) T. DE LIMBURG-STIRUM : *op. cit.*, p. 366.

(31) T. DE LIMBURG-STIRUM : *op. cit.*, p. 315.

Belangrijker zijn op dat gebied de gevallen, die op deze wijze behandeld werden door de stad Kampen. Op 6 Juni 1354 arbitreert de stad Lübeck een geding tussen Kampen enerzijds en Stralsund, Rostock en Wismar anderszijds, nadat daartoe een overeenkomst was afgesloten³². Op 6 Juni 1357 treedt het schependom van Kampen zelf op als scheidsrechter in een geding tussen de ridder van Kuinre en de stad Hamburg³³.

Twee uitzonderlijke akten staan echter in verband met de stad Gent. Zij zijn veruit veel belangrijker dan de documenten, die wij daar zo even komen op te sommen. Het is dan ook deze analyse, die ons het meest geboden toeschijnt.

Het eerste scheidsgerecht staat in verband met de vroegste handelsbetrekkingen van Gent en de voornaamste Duitse steden. Vanaf het midden der XIIe eeuw is deze handel reeds belangrijk te noemen. In 1173 verleent keizer Frederic I een recht van vrije doorvaart op de Rijn aan al de handelaars van Vlaanderen. Hij geeft hun ook de toelating om handel te drijven op twee jaarmarkten te Aken en te Duisburg. Hij verbond zich eveneens tot het slaan van een nieuwe munt, die ook in Vlaanderen een geldige omloop zou krijgen³⁴.

Dit keizerlijk protectionisme belette echter de stad Keulen niet een vijandige politiek te voeren. Deze laatste verzette zich met kracht tegen de doorvaart van de Gentse schepen. Na enige jaren in vijandschap te hebben geleefd, besloten beide partijen over te gaan tot een arbitrage. Als scheidsrechter viel de keus op Filips I, aartsbisschop van Keulen³⁵.

Het vonnis is van uitzonderlijke betekenis geweest.

De arbiter begint met de vermelding, dat de strijd reeds aan gang was van vóór zijn regering. Deze is begonnen in 1168 en wij kunnen dienvolgens besluiten, dat de Gentse kooplieden reeds vóór de keizerlijke machtiging een gewoonte van doorvaart moeten gehad hebben of althans gepoogd hebben ze te verkrijgen door gebruik.

Vervolgens duidt hij de twee rechtstellingen aan van de twistende partijen. Keulen beroept zich op een « jure suo »; op een recht op de stroom, dat alleen aan de stad zou toebehoren, vanaf de plaats waar men het grondgebied Keulen voorbijkomt. Wij vinden hier derhalve zeer duidelijk de weergave van het beginsel van de rechten van de oeverstaat. De morele rechtspersoon, die de soevereiniteit bezit op de oevers bezit ze ook op de stroom zelf. Belangrijk genoeg is het feit, dat deze rechtstelling helemaal niet middeleeuws is, maar zelfs in het modern volkenrecht verdedigd werd. Het Permanente Hof van Internationale Justitie heeft zelfs in een van zijn adviezen aangenomen

(32) *Hansisches Urkundenbuch*, Halle, d. III, p. 129.

(33) *Hansisches Urkundenbuch*, op. cit., p. 160.

(34) CH.L. DIERICK: *Mémoires sur la ville de Gand*, Gand, 1814-1815, d. I p. 118.

(35) L.A. WARNKONIG: *Flandrische Staats- und Rechtsgeschichte*, Tübingen, 1835, d. I, p. 326.

men, dat deze opvatting nog vrijwel algemeen was in de loop der negentiende eeuw³⁶.

De thesis van Gent steunde op een « jus mercatori », dat wel niet veel minder kan betekenen, dan een recht op doorvaart, dat voorbehouden is aan de handelsschepen. Dit recht bestond trouwens van vóór de keizerlijke akte en moest derhalve gesteund zijn op het gebruik³⁷.

Het Permanente Hof van Internationale Justitie beweerde, dat deze stelling slechts ingang vond in de negentiende eeuw³⁸. Zij werd echter bevestigd door Philips I en alsdusdanig werd ze reeds verwezenlijkt in een arbitrage der twaalfde eeuw.

Deze akte van Gent heeft derhalve een uitzonderlijke betekenis voor de rechtsgeschiedenis der internationale waterwegen. De verdediging, die beide partijen in rechte hebben ingeroepen, is helemaal niet achterlijk en wijst op een reeds tamelijk gevorderde kennis van internationale rechten, voor zover het dit soort problemen betrof. Een tweede sententie dateert van 26 Maart 1335. Deze akte bezit op haar beurt een zeker belang. Zij heeft betrekking op een geschil, waarin de stad Gent niet alleen betrokken was.

In de eerste helft der veertiende eeuw waren vijandelijkheden ontstaan tusschen Hamburg en Lübeck enerzijds en Staveren, de abt van Staveren en Ehbrecht van Woudrichem anderszijds. Een compromis werd afgesloten waarbij de steden Gent, Brugge, Ieperen, Middelburg, Dordrecht en Zierikzee als scheidsrechters zouden fungeren.

In het mandaat, dat door de stad Lübeck en haar raadsman werd afgeleverd, vindt men reeds duidelijk de vermelding, dat de arbitrage steunde op een compromis-overeenkomst³⁹.

De tekst van de sententie zelf bevat allerhande regelingen van schuldvorderingen en uitwisselingen van gevangenen. Er werd echter ook een zeer duidelijk beginsel van procedure gesteld, dat wij menen nader te moeten omschrijven.

De bindende kracht van het rechtelijk gewijsde inzake scheidsrechten is een van haar essentiële kenmerken. Men heeft het trouwens nog nodig gevonden, dit principe te herhalen in het art. 59 van het statuut van het Internationale, Hof dat werd opgesteld in uitvoering van art. 92 van het Handvest der Verenigde Volkeren. Juist daardoor wordt de arbitrage onderscheiden van een expertise, daar het oordeel in dit laatste geval niet bindend is, maar zuiver adviserend (Hof van Beroep Brussel, 22 December 1888, Pasicrisie 1889, II, 279; Cassation française, 12 Maart 1894, Recueil périodique et critique de la jurisprudence Dalloz, 1894, I, 381).

Wanneer wij nu deze middeleeuwse akte nagaan, stellen wij vast, dat ook de scheidsrechters uit de veertiende eeuw zeer goed dit beginsel moeten gezien hebben. De tekst bevat er geen commentaar over. Zijn vorm heeft echter een duidelijke betekenis. Er is een groot

(36) *Permanent Court of International Justice*, Series B, n° 14, p. 38 e. vlg.

(37) *Hansisches Urkundenbuch*, d. I, p. 17-18.

(38) *Hansisches Urkundenbuch*: d. II, p. 239.

(39) *Hansisches Urkundenbuch*: d. II, p. 240 en vlg.

deel, dat uitsluitend gewijd is aan de motivering van het oordeel en een ander gedeelte is de redactie van de beslissingen, zodat een modern jurist wel degelijk de indruk krijgt voor de vorm te staan van de hedendaagse uitspraken met een motiverende en een beschikkende gedeelte. De rechters laten daarbij impliciet zeer duidelijk hun opvatting kennen over de bindende kracht van hun oordeel. De tekst bevat volgende woorden: ... hebben onze seghen ende vonnesse gheordineirt... ».

Het is zeker niet onze bedoeling te beweren, dat dit beginsel alleen maar in deze akte zou te vinden zijn voor de Middeleeuwen, doch moest men naar een typisch voorbeeld zoeken, dan zou men zeker naar dit bescheid kunnen verwijzen.

Nº V BESLUIT

Wanneer wij nu deze waarnemingen synthetisch beschouwen, stellen wij vast, dat ook bij ons de arbitrage geen onbekend middel was. De inhoud van de twee rechtshandelingen, waar Gent bij betrokken was, wijzen zeker niet op een achterlijkheid. Zij verwekken integendeel een zeer gunstige indruk. In ieder geval zijn er twee belangrijke internationale rechtsnormen zeer duidelijk gesteld geweest.

Anderszijds zijn wij ons wel bewust van het feit, dat deze studie het bewijs niet levert van een ontwikkeld arbitrage-recht. De elementen, die wij hebben aangeduid zijn kwantitatief zeer gering. Wij voeren dus eigenlijk geen wetenschappelijke stelling aan. Veeleer wensten wij uitdrukking te geven aan een idee, dat getoetst werd aan enkele historische documenten .

De gegevens schijnen er echter wel op te wijzen, dat een verder onderzoek vruchtbaar kan worden. Het blijkt ons des te meer wenselijk, daar het van zeer grote betekenis kan zijn voor de geschiedenis van het volkenrecht in het algemeen.